

Uwagi dotyczące ustalania treści prawa obcego w postępowaniu cywilnym

---

Comments on Determining the Content of Foreign Law in Civil Proceedings

Due to the links between different cultural patterns and the mobility of society, comparative studies will have an even greater impact on the civil procedure. It seems that it is necessary to prepare for the need for wider access to foreign law. New technologies, facilitating operation, also place greater demands on the authorities of proceedings. Access to source materials has been extended, so any research conducted for the purposes of interpreting foreign law provisions should include more information about foreign law and how it is applied. It is noticeable that the discussed issues require special insight and comparative legal skills, but the authorities' difficulties in determining the content of foreign law result not only from the need to find provisions of foreign law, but also from the lack of knowledge about the existing possibilities of determining it.

Paweł Banul

magister prawa
Uniwersytet Łódzki

ORCID – 0000-0002-7835-0911

Słowa kluczowe:

postępowanie cywilne, międzynarodowe postępowanie cywilne, stwierdzenie treści obcego prawa, prawo obce, sposoby ustalania treści prawa obcego

Keywords:

civil proceedings, international civil proceedings, ascertain foreign law, foreign law in civil proceedings, ways of determining the content of foreign law

<https://doi.org/10.36128/priv.vi32.89>

1. Uwagi wprowadzające

Intensyfikacja występowania stosunków prawnych z elementem obcym wpływa na istnienie coraz większej liczby postępowań cywilnych, w których występuje potrzeba ustalenia treści prawa obcego i jego więzi z prawem polskim¹. Powstawaniu stosunków prawnych z elementem zagranicznym sprzyja otwarcie granic, swoboda przepływu osób, towarów i kapitału, osiedlanie się polskich obywateli za granicą, nabywanie podwójnego albo

---

1 Jacek Gołaczyński, *Prawo prywatne międzynarodowe* (Warszawa: C. H. Beck, 2011), 56.

wielokrotnego obywatelstwa². Ustalenie treści prawa obcego stanowi element szerszego problemu stosowania prawa obcego w postępowaniu cywilnym³, zaś aby ustalić treść prawa obcego, trzeba skorzystać z określonych sposobów.

Kluczowe znaczenie dla spraw z tzw. elementem obcym (zagranicznym) mają sposoby umożliwiające ustalenie treści właściwego prawa obcego⁴. Należy wskazać, że sposoby ustalenia treści prawa obcego mają zastosowanie w razie potrzeby określenia treści obcych norm prawnych⁵. Jeżeli zupełna norma kolizyjna, jako prawo właściwe wskaże prawo obce, aktualizuje się wówczas, co do zasady, obowiązek ustalenia treści prawa obcego⁶. Potrzeba ustalenia treści prawa obcego ujawnia się więc przed wszystkim, gdy jest konieczne, aby polski organ postępowania zastosował prawo obce⁷.

W przypadku wskazania prawa obcego przez normę kolizyjną będzie ono stanowić podstawę merytorycznego rozstrzygnięcia organu postępowania, jako prawo właściwe dla danego stosunku prawnego (*lex causae*)⁸. Omawiane w poniższej pracy problemy pojawiają się najczęściej, gdy krajowe lub obce normy nakazują zastosowanie prawa obcego materialnego⁹. Podobnie

- 2 Kinga Michałowska, „Argumenty z prawa obcego w uzasadnieniu uchwał i orzeczeń Sądu Najwyższego” [w:] *Współczesne problemy prawa zobowiązań*; red. Joanna Haberko, Adam Olejniczak, Agnieszka Pyrzyńska, Dorota Sokołowska (Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 2015): 457.
- 3 Piotr Rylski, „Stwierdzenie treści prawa obcego i obcej praktyki sądowej w polskim postępowaniu cywilnym” [w:] *Aurea praxis aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, red. Jacek Gudowski, Karol Weitz, t. I (Warszawa: LexisNexis, 2011): 1306.
- 4 Monika Cichomska, „Metody ustalania treści prawa obcego a Europejska Sieć Sądownicza”, *Polski Proces Cywilny*, nr 2 (2012): 292.
- 5 Por. Katarzyna Sznajder-Peroń, [w:] *Prawo prywatne międzynarodowe. System Prawa Prywatnego*, red. Maksymilian Pazdan, t. 20A (Warszawa: C. H. Beck, 2014): 519.
- 6 Piotr Rodziewicz, *Stwierdzenie treści oraz zastosowanie prawa obcego w sądowym postępowaniu cywilnym* (Warszawa: C.H. Beck, 2015), 39-40.
- 7 Ireneusz Kunicki, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, red. Andrzej Marciniak, t. IV (Warszawa: C. H. Beck, 2017): 351.
- 8 Sznajder-Peroń, *Prawo*, 518.
- 9 Por. Eustachy Wierzbowski, *Międzynarodowy obrót prawny w sprawach cywilnych* (Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1971), 200; Tadeusz Ereciński, „Stosowanie prawa obcego przez sądy polskie”, *Nowe Prawo*, nr 6 (1980): 42; idem, *Prawo obce w sądowym postępowaniu cywilnym*, (Warszawa: PWN, 1981), 176; idem [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*.

ze względu na fakt istnienia wielu systemów prawnych, które zawierają własne normy kolizyjne regulujące właściwość sądu dla ogólnie rozumianych stosunków prywatnoprawnych oraz fragmentaryczną harmonizację europejskiego prawa prywatnego międzynarodowego, potrzeba ustalenia treści obcych norm prawnych pojawia się również w innych sytuacjach, gdy potrzebna jest ocena danej kwestii w świetle prawa obcego¹⁰. W świecie, w którym przez masowe migracje i międzynarodowe kontakty gospodarcze, codziennością stają się zagadnienia prawne z elementem obcym, coraz większe znaczenie będą miały też sposoby ustalenia treści prawa, jako środek umożliwiający nie tylko zastosowanie prawa obcego, ale i jego odpowiednie zrozumienie¹¹. Prawo obce może mieć znaczenie także dla dokonania ustaleń odnoszących się do zdarzeń procesowych. Dotyczy to zarówno prawa materialnego, jak również obcego prawa procesowego, jak np. w przypadku konieczności ustalenia prawomocności zagranicznego orzeczenia lub oceny stanu zawisłości sporu za granicą¹².

Sposoby ustalenia treści prawa obcego są kwestią proceduralną. To krajowe prawo proceduralne określa, w jakim stopniu i jak organ postępowania może zbadać zawartość zagranicznego prawa¹³, gdyż, zgodnie z zasadą

Komentarz, red. Tadeusz Ereciński, t. VI, (Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 2017): 629; idem [w:] *Międzynarodowe postępowanie cywilne*, red. Tadeusz Ereciński, Jerzy Ciszewski, (Warszawa: PWN, 2000): 267; Jerzy Ciszewski, „Europejska Konwencja o informacji o prawie obcym”, *Monitor Prawniczy*, nr 5 (1993): 135-136; Marcin Margoński, „Metodyka ustalania treści obcego prawa spadkowego”, *Przegląd Sądowy*, nr 6 (2009): 68; Rylski, „Stwierdzenie”, 1307; Gołaczyński, *Prawo*, 55; Ireneusz Kunicki, „Ustalenie treści prawa obcego przez sądowe organy egzekucyjne” [w:] *Egzekucja sądowa w świetle przepisów z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego*, red. Andrzej Marciniak (Sopot: CURRENDA, 2016): 351.

- 10 Sznajder-Peroń, *Prawo*, 519.
- 11 Por. Sznajder-Peroń, *Prawo*, 519; Michał Wojewoda, „Proof of and information about foreign law” [w:] *Rapports polonais: XIXe Congrès international de droit comparé = XIXth International Congress of Comparative Law: Vienne, 20-26 VII 2014*, red. Biruta Lewaszkiwicz-Petrykowska (Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2014): 91; Cichomska, „Metody ustalania treści prawa obcego a Europejska Sieć Sądownicza”, *Polski Proces Cywilny*, nr 2 (2012): 292.
- 12 Por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 6.02.1975 r., II CR 849/74, OSNCP 1976, Nr 1, poz. 11.
- 13 Rainer Hausmann, „Pleading and Proof of Foreign Law – a Comparative Analysis”, *The European Legal Forum*, nr 1 (2008): I.1.

lex fori processualis, postępowanie przed sądem polskim powinno się odbywać według reguł polskiego prawa procesowego¹⁴. W postępowaniach z elementem obcym występują rozmaite interakcje pomiędzy prawem postępowania cywilnego z jednej strony a prawem prywatnym międzynarodowym (a w konsekwencji prawem materialnym) z drugiej strony. Niezależnie od umiejscowienia w aktach normatywnych, nawet innych niż kodeksy postępowania, to zawsze przepisy proceduralne rozstrzygają, czy organ postępowania ma obowiązek stosowania prawa obcego z urzędu i jak może on ustalić treść tego prawa. Uchylenie art. 1143 Kodeksu postępowania cywilnego [dalej: K.p.c.]¹⁵, a dodanie art. 51a Prawa o ustroju sądów powszechnych [dalej: P.u.s.p.], którego redakcja wzorowana jest na art. 1143 K.p.c., nie wpłynęło na zmianę w tym zakresie i art. 51a Prawa o ustroju sądów powszechnych, stanowi przepis proceduralny¹⁶. Problematykę artykułu należy odróżnić od ustalania prawa właściwego dla danego stosunku prawnego, która pozostaje w zainteresowaniach nauki prawa prywatnego międzynarodowego¹⁷.

2. Prawo obce

Zgodnie z wyrażonym w polskiej doktrynie poglądem pod pojęciem prawa obcego rozumie się „zagraniczne prawo pisane i zwyczajowe, więc innymi słowy, wszelkie prawo obowiązujące w obcym państwie”¹⁸. W tym miejscu trzeba zaakcentować, iż do prawa obcego nie zalicza się tzw. prawa obcych, tj. krajowych regulacji dotyczących cudzoziemców¹⁹. Jako treść prawa obcego należy pojmować, więc system norm prawnych obowiązujących w innym państwie niż państwo, w którym działa organ postępowania.

Koncepcja dotycząca natury prawa obcego w postępowaniu decyduje o możliwościach ustalania jego treści²⁰. W polskiej doktrynie, nie zagłębiając się szerzej w poniższą kwestię, przyjmuje się, że prawo obce, które ma być zastosowane przez polski organ postępowania, musi być traktowane jako

-
- 14 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23.06.2016 r., V CSK 536/15, Legalis nr 1508345.
  - 15 Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego, t. j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1043.
  - 16 Ustawa z dnia 12 lipca 2017 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. poz. 1452.
  - 17 Rylski, „Stwierdzenie”, 1308.
  - 18 Ereciński, *Prawo obce*, 15.
  - 19 Maksymilian Pazdan, *Prawo prywatne międzynarodowe* (Warszawa: Lexis Nexis, 2010), 24.
  - 20 Tadeusz Ereciński, „Ogólne zagadnienia stosowania prawa obcego przez sądy”, *Problemy Prawne Handlu Zagranicznego*, t. 18 (1995): 75.

prawo²¹. Podstawowym skutkiem potraktowania prawa obcego, jako prawa, jest powinność ustalenia przez organ postępowania jego treści z urzędu²².

Zasygnalizowanie rozwiązań funkcjonujących za granicą jest przydatne dla zrozumienia przyjętego w naszym prawodawstwie modelu sposobów ustalenia treści prawa obcego. Różnorodne koncepcje dominują w poszczególnych państwach, gdyż modele w nich wahają się od nakazu działania z urzędu, np. w Austrii, Belgii, Niemczech, poprzez mieszane rozwiązania przyjęte np. we Francji, koncepcje inkorporacji prawa obcego na potrzeby rozstrzyganej sprawy, aż po całkowitą bierność sądu i wymóg udowodnienia treści obcego prawa przez strony w systemach, w których prawo obce nie jest traktowane jak system norm, lecz jako okoliczność faktyczna, jak to ma miejsce w państwach *common law*²³. Trudnym jest, aby normy prawa obcego izolowane, wyrwane z określonego systemu, ideologii, związków między instytucjami i konstrukcjami, objęły całą tradycję prawną danego państwa²⁴, ponieważ John Henry Merryman definiował „tradycję prawną”, jako zbiór poglądów na temat natury prawa, roli prawa w społeczeństwie, właściwej organizacji i działania systemu prawnego, i o tym, jak prawo powinno być stosowane, studiowane, udoskonalane oraz nauczane, gdyż tradycja prawna odnosi system prawa do kultury, której jest on częściowym wyrazem²⁵. Niemniej zgodnie z przyjętym w Polsce systemem traktowania prawa obcego,

-
- 21 Por. Kazimierz Przybyłowski, *Polskie Prawo prywatne międzynarodowe. Część ogólna* (Lwów: Pierwsza Związkowa Drukarnia, 1835), 189; Eugeniusz Waśkowski, *Podręcznik procesu cywilnego* (Wilno: Drukarnia Zorza, 1932), 211; Marian Waligórski, *Podstawy kasacyjne procesu cywilnego w świetle różnicy pomiędzy faktem i prawem* (Lwów: Pierwsza Związkowa Drukarnia, 1936), 103; Henryk Trammer, *Zarys problematyki międzynarodowego procesu cywilnego państw kapitalistycznych* (Warszawa: PWN, 1956), 290; Bronisław Walaszek, Mieczysław Sośniak, *Międzynarodowe prawo prywatne* (Warszawa PWN, 1968), 129; Witalis Ludwiczak, *Międzynarodowe prawo prywatne* (Warszawa: PWN, 1971), 95–96; Wierzbowski, *Międzynarodowy*, 200; Erciński, „Stosowanie”, 41.
- 22 Kunicki, [w:] Komentarz, 356.
- 23 Por. Sznajder-Peroń, *Prawo*, 520.
- 24 Por. Kazimierz Piasecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Przepisy z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego. Sąd polubowny (arbitrażowy). Regulacje prawne Unii Europejskiej w sprawach transgranicznych. Komentarz*, red. Piasecki Kazimierz, t. IV (Warszawa: C. H. Beck, 2013): 233.
- 25 John Henry Merryman, *The Civil Law Tradition* (Stanford: Stanford University Press, 1969), 2.

organ postępowania powinien dolożyć należytej staranności, aby przy pomocy omawianych sposobów możliwie jak najprecyzyjniej odwzorować całość obcych unormowań.

Zakres pojęciowy sformułowania „treść prawa obcego” obejmuje nie tylko tekst obcych norm, ale też przyjętą jego wykładnię. Wykładnia prawa musi być więc dokonana jednocześnie z tekstem prawa, albowiem treść prawa obcego jest ustalona, jeżeli nadaje się do zastosowania w procesie subsumcji²⁶. W rozważanym kontekście należy, ustalając treść prawa obcego, dotrzeć także do treści aktualnego orzecznictwa sądów państwa obcego, bo samo ustalenie jedynie tekstu zagranicznej normy prawnej nie zawsze pozwoli na usunięcie wszystkich wątpliwości co do jej znaczenia, gdyż często niezbędne jest posłużenie się także rozmaitymi dyrektywami interpretacyjnymi, a nawet wykorzystanie ukształtowanej linii obcego orzecznictwa²⁷. Wydaje się też niezbędne sięgnięcie do przepisów regulujących ustrój organów sądowych w danym państwie, albowiem przepisy te mogą wskazywać na to, jaki charakter mają orzeczenia sądowe, tzn. czy poza tym, że wiążą w konkretnej sprawie, są również wiążące dla innych sądów rozpatrujących analogiczne sprawy, a jest to niezbędne również w wypadku ustalenia treści prawa państw, w którym funkcjonują tzw. mieszane systemy prawne, jak np. RPA, Szkocja, kanadyjska prowincja Quebec i Luizjana²⁸.

Jak trafnie zauważa się w literaturze, sposób zapoznania się przez organ postępowania z obcymi przepisami ma znaczący wpływ na merytoryczne rozstrzygnięcie sprawy²⁹. Dlatego należy podkreślić, że pojęcie sposobów ustalenia treści prawa obcego obejmuje nie tylko potencjalne środki służące znalezieniu tekstu tego prawa, ale również ogólne sposoby jego odpowiedniej interpretacji przez organy postępowania cywilnego. Afirmując nierzadko bezkrytycznie pozyskane obce normy łatwo zagubić się w podstawowym rozróżnieniu pojęć prawa obcego, dlatego powinno się ustalić i uwzględnić wszystkie źródła prawa odnoszące się do danej instytucji³⁰ wraz z przyjętymi sposobami jej wykładni oraz praktyką stosowania panującą w państwie

26 Por. Kunicki, [w:] Kodeks, 356.

27 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11.08. 2004r., II CK 489/03, LEX nr 523625.

28 Maria Kaczorowska, „Kontrowersje wokół unifikacji prawa prywatnego w Europie w świetle Europejskiego Kodeksu Cywilnego”, *Transformacje Prawa Prywatnego*, nr 2 (2007): 48.

29 Por. Ereciński, *Prawo*, 218; Sznajder-Peroń, *Prawo*, 523; a odmiennie Rodziewicz, *Stwierdzenie*, 114.

30 Por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23.06.2016 r., V CSK 619/15, Legalis nr 1508349.

pochodzenia regulacji³¹. Należy wskazać, iż jeżeli sąd polski, w oparciu o ustaloną niekompletną treść prawa obcego, dokonuje następnie rozstrzygnięcia, to może dojść do rozstrzygnięcia *de facto* niemogącego zapaść zgodnie z literą prawa ani w Polsce, ani w państwie obcym, i dokonana przez sąd ocena sprawy staje się nie swobodną, lecz dowolną, oderwaną zarówno od polskiego, jak i obcego systemu prawnego³². Przywołać można myśl Ernsta Rabela, że np. prawo francuskie, jako prawo właściwe, wskazane normą kolizyjną, należy stosować w Polsce tak, jak czyni to sędzia francuski, a nie po prostu stosować literę *code civil*³³.

3. Unormowania kodeksowe dotyczące ustalania prawa obcego

Można zważyć, że problematyka sposobów ustalenia treści prawa obcego jest zakorzeniona w doktrynie polskiego postępowania cywilnego od dawna, ponieważ już art. 352 Kodeksu postępowania cywilnego z 1930 r. stanowił, iż jeżeli zachodzi potrzeba stosowania prawa obcego, sąd zasięgnie opinii Ministra Sprawiedliwości, o ile prawo to nie jest sądowi znane albo nie zostało stwierdzone w toku postępowania³⁴.

Punktem wyjścia do rozważań o sposobach ustalenia treści prawa obcego w postępowaniu cywilnym do niedawna był art. 1143 K.p.c. Przepis § 1 tego artykułu stanowił, iż sąd z urzędu ustala i stosuje właściwe prawo obce. Sąd może zwrócić się do Ministra Sprawiedliwości o udzielenie tekstu tego prawa oraz o wyjaśnienie obcej praktyki sądowej. Treść § 3 powyższego artykułu uściśla, iż celem ustalenia treści prawa obcego lub obcej praktyki sądowej albo istnienia wzajemności sąd może zastosować także inne środki, w tym zasięgnąć opinii biegłych³⁵.

Przepis art. 1143 K.p.c. rodził zastrzeżenia terminologiczne w doktrynie, które wynikły w związku z obowiązywaniem przepisu we wskazanym brzmieniu od 1 lipca 2009 r., kiedy weszła w życie ustawa z dnia 5 grudnia 2008 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych

31 Por. Sznajder-Peroń, *Prawo*, 519.

32 Paweł Banul, „Opinia biegłego co do prawa obcego w polskim postępowaniu cywilnym”, *Polski Proces Cywilny*, nr 3 (2019): 348.

33 Ernst Rabel, „Problem kwalifikacji”, przeł. Henryk Trammer, *Studia et Documenta*, nr 36 (1961): 43.

34 Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 29 listopada 1930 r. – Kodeks Postępowania Cywilnego, Dz. U. z 1930 r., Nr 83, poz. 651.

35 Powyższy przepis ma także zastosowanie wtedy, gdy organ postępowania zamierza skorzystać ze sposobów ustalenia istnienia wzajemności w stosunkach z państwem obcym, ale ten aspekt nie jest jednak objęty tematem niniejszego opracowania.

innych ustaw³⁶. W powyższej nowelizacji ustawodawca wyraźnie podkreślił, że należy nie tylko stosować z urzędu prawo obce, ale także uprzednio z urzędu ustalić jego treść. Przed wejściem w życie nowelizacji w przepisie art. 1143 K.p.c. ustawodawca posługiwał się, w odniesieniu do treści prawa obcego terminem „stwierdzenie” (zgodnie z dawnym brzmieniem art. 1143 § 3 K.p.c. „celem stwierdzenia treści obcego prawa obcej praktyki sądowej sąd może także zasięgnąć opinii biegłych”), natomiast po wejściu w życie wymienionej nowelizacji przepis zawierał termin „ustalenie” w odniesieniu do treści prawa obcego. Niezmieniony Tytuł VIII Księgi drugiej, Części IV K.p.c., brzmiały „stwierdzenie obcego prawa i wzajemności”, w którym umiejscowiony był art. 1143 K.p.c., sygnalizował, iż określenia „ustalenie” i „stwierdzenie” przybrały tożsamą konotację w zakresie kontekstu znaczeniowego odnoszącego się do treści prawa obcego.

Na gruncie obecnie obowiązujących przepisów, zgodnie z § 1 art. 51a. P.u.s.p.³⁷, sąd z urzędu ustala i stosuje właściwe prawo obce. Sąd może zwrócić się do Ministra Sprawiedliwości o udzielenie tekstu tego prawa oraz wyjaśnienie obcej praktyki sądowej. W § 3. ww. artykułu wskazano zaś, iż celem ustalenia treści prawa obcego lub obcej praktyki sądowej albo istnienia wzajemności sąd może zastosować także inne środki, w tym zasięgnąć opinii biegłych.

Zgłoszony przez Piotra Rodziewicza postulat *de lege ferenda*, aby na gruncie języka prawnego ustawodawca nie posługiwał się nazwami ustalenie oraz stwierdzenie w kontekście prawa obcego w sposób synonimiczny, oraz wnioski powyższego autora opowiadające się za powrotem do rozwiązania obowiązującego przed wejściem w życie nowelizacji³⁸, wydają się zbyt techniczne. Mając na uwadze wykładnię systemową, należy dojść do wniosku, że jedynym racjonalnym zasługującym na aprobatę wynikiem procesu wykładni, jest ten, zgodnie z którym przedmiotem obowiązku ustalenia jest po prostu uzyskanie informacji o treści obcego prawa właściwego, bez potrzeby sformalizowanego jego stwierdzenia. Częściowo rozwijając powyższą kwestię można również przyjąć, że z regulacji wynika obowiązek dla organu postępowania ustalenia samej treści prawa właściwego oraz następnie zastosowania ustalonej normy prawa właściwego³⁹. Treść powyższego przepisu dodatkowo podkreśla istnienie otwartego katalogu sposobów ustalenia prawa obcego,

36 Dz. U. z 2008 r., Nr 234, poz. 1571.

37 Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych, t.j. Dz. U. z 2018r. poz. 23. (dalej: p.u.s.p.).

38 Rodziewicz, *Stwierdzenie*, 27, 42.

39 Marcin Czepelak, *Międzynarodowe prawo zobowiązań Unii Europejskiej*, (Warszawa: LexisNexis, 2012), 463.

wskazując na możliwość zastosowania także innych środków niż wymienione⁴⁰. Regulacja art. 51a P.u.s.p. dla problematyki poruszanej w niniejszym opracowaniu jest niezmiernie istotna przede wszystkim w zakresie, w jakim przewiduje dwa szczególne sposoby ustalania treści prawa obcego, tj.: wystąpienie do Ministra Sprawiedliwości o udzielenie tekstu tego prawa oraz o wyjaśnienie obcej praktyki sądowej, oraz zasięgnięcie opinii biegłych.

4. Charakter ustalenia treści prawa obcego

Odpowiedź w kwestii, jakie regulacje i zasady stosować przy ustalaniu prawa obcego, zależy przede wszystkim od uregulowań prawa pozytywnego⁴¹. Zagadnienie to nie jest oczywiste i w nauce istnieją rozbieżności dotyczące charakteru procesowego ustalenia treści prawa obcego, a szczególnie złożone zagadnienie dotyczy odpowiedzi na pytanie, czy prawo obce może być przedmiotem dowodu.

Zdaniem części doktryny prawo obce może być przedmiotem dowodu⁴², a regulacje procesowe dotyczące stwierdzenia treści prawa obcego zbliżają ustalanie treści prawa obcego do czynności dowodowych sądu⁴³. Problemy z ustaleniem treści prawa obcego wydają się też częściowo zbliżone do problemów powstających przy ustalaniu stanu faktycznego⁴⁴. Zdaniem Ireneusza Kunickiego polski system prawny został zbliżony do systemu, który traktuje prawo obce w procesie ustalania jako fakt, dodatkowe uregulowanie obowiązku ustalania treści prawa byłoby bowiem zbędne, jeśli prawo obce miałyby być traktowane przez polskiego ustawodawcę jako prawo w czystej postaci⁴⁵.

W powyższej kwestii dominuje mimo wszystko pogląd, że nie można utożsamiać ustalania z dowodzeniem z uwagi na inny przedmiot, tryb

40 Rodziewicz, *Stwierdzenie*, 253. Zdaniem Ireneusza Kunickiego zbędne jest dodatkowe wskazywanie przez ustawodawcę na „inne środki”, albowiem wynika to z przyjętego modelu traktowania prawa obcego – por. Kunicki [w:] *Kodeks*, 351.

41 Por. Ereciński, *Zasada*, 90; idem, *Prawo*, 216; Margoński, „Metodyka”, 69; Rodziewicz, *Stwierdzenie*, 45; Kunicki, „Ustalenie”, 40.

42 Por. Wiesława Skierkowska, *Międzynarodowe postępowanie cywilne w sprawach alimentacyjnych*, (Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1972), 101; Władysław Siedlecki [w:] *Postępowanie cywilne Zarys wykładu*, red. Władysław Siedlecki, Zdzisław Świeboda (Warszawa: LexisNexis, 2004), 256; Henryk Dolecki, *Postępowanie cywilne: zarys wykładu* (Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 2015), 412.

43 Rylski, „Stwierdzenie”, 1309.

44 Kunicki [w:] *Kodeks*, 355.

45 Por. Kunicki, „Ustalenie” 40.

postępowania w tym zakresie, inne skutki dla konstrukcji orzeczenia oraz odmienne skutki uchybień⁴⁶. Przy ustalaniu treści prawa obcego, trzeba traktować je jako prawo i stosować rozwiązania odpowiednie do ustalenia treści prawa, nie zaś rozwiązania odpowiednie do stanu faktycznego, m.in. ze względu na brak obszernych uregulowań dotyczących ustalania treści prawa obcego⁴⁷. Nie można zatem ustalania treści i stosowania obcego prawa zaliczać do etapów postępowania dowodowego, chociaż w wyroku z dnia 14 lipca 2010 r. Sąd Najwyższy stwierdził, że w sensie logicznym tekst i treść tego prawa niewątpliwie mogą być określone mianem „fakt”, Na wyróżnienie zasługuje jednak nie element stanu faktycznego podlegający ocenie prawnej, lecz element prawnej oceny, jako funkcji stosowania prawa⁴⁸. Uwagę *prima facie* wydaje się też budzić fakt, że ustawodawca posłużył się terminem „ustalanie”, a nie „dowodzenie”, zatem dzięki wykładni systemowej można dojść do konstatacji o istnieniu nieprzypadkowego założenia prawodawcy odmienności procesu ustalania treści prawa, od dowodzenia.

5. Podmiot dokonujący ustalenia treści prawa obcego

Na podstawie przepisów procesowych to organ postępowania zobowiązany jest do podjęcia szeregu zabiegów zmierzających do ustalenia treści prawa obcego⁴⁹. Należy uznać, że do czasu umiejscowienia regulacji w K.p.c. miała ona zastosowanie do wszystkich organów postępowania cywilnego, tj. np. referendarza sądowego, notariusza i komornika sądowego⁵⁰. Natomiast przez rosnąc liczbę postępowań cywilnych z elementem obcym istnieje potrzeba stawienia czoła, nie tylko przez organy sądowe, ale także organy egzekucyjne oraz organy pozasądowe, jak notariusze i sądy polubowne, sytuacjom, które sprowadzają się do stwierdzania treści oraz zastosowania norm prawa obcego⁵¹. Wobec tego niezrozumiałe wydaje się ograniczenie podmiotów mogących korzystać ze wspomnianych wyżej sposobów ustalenia treści prawa obcego. Powyższe organy postępowania stosują bowiem prawo obce tak samo, jak sąd i w takim samym zakresie wymagają wsparcia odnośnie do jego ustalania⁵².

Co prawda faktem jest, że sposoby ustalania treści prawa obcego mają zastosowanie przede wszystkim do sądu jako organu postępowania

---

46 Ereciński, *Prawo*, 215.

47 Por. Kunicki, „Ustanie”, 40; idem [w:] *Komentarz*, 355.

48 V CSK 7/10, LEX nr 599792.

49 Por. Sznajder-Peroń, *Prawo*, 519.

50 Kunicki, „Ustalenie”, 58.

51 Gołaczyński, *Prawo*, 56.

52 Kunicki [w:] *Kodeks*, 366.

cywilnego⁵³ i nawet sąd drugiej instancji ma obowiązek z urzędu zastosować prawo obce niezależnie od podniesienia tej kwestii po raz pierwszy w apelacji w sprawie, w której zachodzi potrzeba stosowania zagranicznego prawa materialnego⁵⁴. Nie mniej potrzeba ustalenia treści prawa obcego występuje nie tylko w postępowaniach przed sądem państwowym, dlatego uzasadnione wydaje się podkreślanie potrzeby skorzystania ze sposobów ustalania treści prawa obcego, także przez inne niż sąd organy postępowania cywilnego. Co warto podkreślić, w przypadku szczególnych sposobów ustalania treści prawa obcego umiejscowienie dotyczących ich regulacji w P.u.s.p., iż sposoby te nie znajdują zastosowania do organów postępowania cywilnego innych niż sąd.

6. Hierarchia sposobów ustalenia treści prawa obcego

Sposoby ustalenia treści prawa to świadomie stosowane, określone formy działania, umożliwiające osiągnięcie zamierzonego celu w postaci stwierdzenia rzeczywistej treści prawa. W wypadku prawa obcego występują trudności faktyczne z jego poznananiem, przejawiające się w potrzebie uwzględnienia źródeł prawa obcego, jak i zbadaniu jego wykładni zawartej w księgach (*law in books*) oraz praktyki jego stosowania (*law in action*), dlatego poza ogólnymi sposobami ustalania treści prawa w odniesieniu do prawa obcego istnieją jeszcze dodatkowe sposoby pomocne w jego ustaleniu⁵⁵.

W wyroku z dnia 23 maja 2013 r. Sąd Najwyższy stwierdził, że otwarty katalog środków ustalania treści prawa obcego wynika w sposób jednoznaczny z art. 1143 § 3 K.p.c. w jego znowelizowanym brzmieniu, co zachowuje aktualność do obecnej regulacji w P.u.s.p.⁵⁶. Zaprezentowana teza powyższego wyroku stanowi uzasadnienie twierdzenia o zbędności wyraźnego wskazywania przez prawodawcę w tekście przepisu na „inne” środki, co trafnie wzmiankuje się w literaturze⁵⁷.

W piśmiennictwie powszechnie przyjmuje się, że nie ma żadnej hierarchii w doborze sposobów ustalania treści prawa obcego i dopuszczalnym jest wybór w zasadzie każdego sposobu, aby tylko gwarantował najszybsze i najtańsze ustalenie rzeczywistej treści prawa obcego⁵⁸. Także judykatura nie

53 Idem, „Ustalenie”, 35.

54 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9.05.2007 r., II CSK 60/07, OSNC 2008, Nr 5, poz. 53.

55 Por. Rodziewicz, *Stwierdzenie*, 41; podobnie Kunicki [w:] *Kodeks*, 356.

56 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 23.05.2013 r., II CSK 250/12, OSNC 2014, Nr 1, poz. 8.

57 Tak zauważa np. Kunicki [w:] *Kodeks*, 351.

58 Por. Ereciński, „*Stosowanie*”, 43, 45; idem, *Prawo*, 236; idem [w:] *Międzynarodowe*, 280; Margoński, „*Metodyka*”, 69-70; Rylski, „*Stwierdzenie*”,

przesądza do końca, w jaki sposób należy ustalać treść prawa obcego, gdyż wybór sposobów, z jakich skorzysta w danej sytuacji organ rozstrzygający, pozostawiony jest jego swobodnej ocenie⁵⁹. W orzeczeniach sygnalizuje się pewną swobodę wyboru środków, pozwalających na poznanie treści prawa obcego⁶⁰, ale ograniczając możliwy sposób pozyskania tekstu tego prawa, ewentualnie także informacji o obcej praktyce sądowej, która daje podstawy do zaufania uzyskanym informacjom⁶¹. Według tego poglądu dobór uregulowanych prawem sposobów zależy od wielu okoliczności oraz specyfiki konkretnej sprawy⁶², a dodatkowo organ postępowania powinien zastanowić się na kanwie konkretnej sprawy, który sposób wybrać i czy nie jest możliwe uzyskanie dostępu do podstawy prawej rozstrzygnięcia w inny sposób niż sformalizowane metody⁶³.

Takiego nieostrego podejścia do hierarchii sposobów ustalania prawa krajowego oraz kolejności stosowania aktów prawa międzynarodowego przy ustalaniu treści prawa obcego, nie można jednak zaaprobować⁶⁴. Sformułowanie, że „w doborze sposobów dotarcia do treści obcego prawa nie napotyka się ograniczeń”⁶⁵, uzupełnić należy o zaznaczenie, iż organ postępowania, mogąc skorzystać z wielu możliwości w ich doborze, powinien kierować się ogólnymi zasadami metodyki pracy danego organu postępowania. Podstawą dla takiego stwierdzenia jest generalne założenie, iż ogólne metody ustalania treści prawa obcego powinny być zgodne ze sposobami stosowanymi przez sąd obcy przy określaniu treści własnego prawa⁶⁶. Jak już podkreślano, ustalanie treści prawa obcego wymaga zapoznania się z funkcjonowaniem danego systemu prawnego, podobnie jak nie można przyjąć, że treść prawa krajowego jest ustalona bez wiedzy na temat doświadczeń praktyki, po przeczytaniu

---

1320; Cichomska, „Metody”, 293-259; Rodziewicz, *Stwierdzenie*, 54; Marcin Kostwiński, „Prawo obce w postępowaniu egzekucyjnym – zagadnienia wybrane”, *Przegląd Prawa Egzekucyjnego*, nr 7 (2016): 49.

59 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11.01.2008 r., V CSK 372/07, LEX nr 621787.

60 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11.08.2004 r., II CK 489/03, LEX nr 523625.

61 Wyrok Sądu Apelacyjnego w Krakowie z dnia 10.11.2015 r., I ACa 504/15, Legalis nr 1378411.

62 Cichomska, „Metody”, 295.

63 Mieczysław Sośniak, *Prawo prywatne międzynarodowe* (Katowice: Uniwersytet Śląski, 1991), 142.

64 Kunicki [w:] *Kodeks*, 359.

65 Por. Sznajder-Peroń, *Prawo*, 523.

66 Kunicki, „Ustalenie”, 46.

samego tekstu polskiej ustawy lub jednego komentarza⁶⁷. Katalog środków przewidzianych w celu stwierdzenia treści prawa obcego ma charakter otwarty, dlatego też dopuszczalne jest skorzystanie w zasadzie ze wszystkich środków zmierzających do uzyskania informacji o treści prawa obcego⁶⁸, ale przy zachowaniu odpowiedniej kolejności i metodyki w ich doborze.

Wydaje się, że w świetle postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 9 kwietnia 2015 r., w którym wskazano, iż „tylko w sytuacji, gdy sąd, korzystając z dostępnych mu środków we własnym zakresie nie jest w stanie ustalić treści prawa obcego powinien dopiero skorzystać z zagwarantowanej przepisem możliwości zwrócenia się o opinię biegłego lub stanowisko Ministra Sprawiedliwości”⁶⁹, można wprost wyprowadzić wskazaną kolejność w doborze sposobów ustalenia treści prawa obcego. W przytoczonym orzeczeniu możemy znaleźć dyrektywę, co do kolejności środków podlegających zastosowaniu przez organy postępowania cywilnego. Można więc na podstawie powyższego postanowienia i zachowując użyte w nim nazewnictwo zaproponować dychotomiczny podział sposobów, służących stwierdzeniu treści prawa obcego, na sposoby możliwe do zastosowania w pierwszej kolejności w zakresie własnych wysiłków organów postępowania, a także szczególne sposoby ustalenia treści prawa obcego, przewidziane w P.u.s.p., które są możliwe do wykorzystania w następnej kolejności.

Uargumentować ten podział można założeniem, że potraktowanie prawa obcego przy ustalaniu jego treści jako prawa, oznacza, że co do zasady należy podejść do jego ustalania tak samo, jak do ustalania treści prawa krajowego⁷⁰. To organ postępowania zawsze w swoim zakresie dokonuje ustalenia treści prawa i ponosi odpowiedzialność za jego prawidłowe ustalenie⁷¹. W ramach własnych wysiłków organu postępowania zmierzających do ustalenia

---

67 Por. *ibidem*, 46.

68 Por. Rodziewicz, *Stwierdzenie*, 106.

69 Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 9.04.2015 r., II CSK 550/14, LEX nr 1677169.

70 Kunicki, „Ustalanie”, 43-44; *idem* [w:] *Kodeks*, 356.

71 Po dokonaniu analizy problemu można zaryzykować tezę, że sposobami jego ustalenia jest np. dokonanie analizy dzienników urzędowych, zbadanie orzecznictwa, zapoznanie się z interpretacją danych przepisów. Natomiast środkami pozwalającym na ustalenie prawa jest skorzystanie z internetowych baz danych, sięgnięcie do dokumentów przedstawionych przez strony, oraz w przypadku tylko prawa obcego szczególnymi środkami jest skorzystanie z Europejskiej Sieci Sądowej lub Konwencji londyńskiej, wystąpienie do Ministra Sprawiedliwości o przesłanie tekstu prawa obcego, zasięgnięcie opinii biegłych o treści prawa obcego. Organ postępowania ustala treść prawa wykorzystując jednocześnie

treści prawa obcego można wyróżnić ogólne sposoby ustalenia treści prawa, w odniesieniu do których brak jest regulacji w ramach aktów normatywnych, i sposoby, które zostały uregulowane dla ustalenia prawa obcego w przepisach prawa pozytywnego⁷².

Sposoby, przy pomocy których w postępowaniu cywilnym ustala się treść prawa zagranicznego, muszą być przystosowane do badania obcego prawodawstwa, ale możliwe jest mimo wszystko posłużenie się wszystkimi tradycyjnymi sposobami wykorzystywanymi przy ustalaniu prawa krajowego zgodnie z ich porządkiem, o ile nadają się do tego celu⁷³. Z racji tego wysoce niezrozumiały jest postulat niektórych przedstawicieli doktryny, aby korzystanie ze środków o charakterze nieformalnym miało jedynie charakter pomocniczy⁷⁴. Uzasadnione jest przyjęcie, że pierwszeństwo mają nieformalne sposoby, które w większości są takie same, jak sposoby ustalania prawa krajowego.

Formalne sposoby możliwe są do wykorzystania w dalszej kolejności, ponieważ związane są z podjęciem wyraźnej decyzji o skorzystaniu z takiego formalnego środka ustalenia treści prawa obcego, które w przypadku sądu powinno przyjąć postać postanowienia⁷⁵. Hierarchia formalnych sposobów wynika z hierarchii aktów prawnych, w których sposoby te zostały uregulowane⁷⁶.

Sposoby te, choć nie są możliwe do zastosowania w każdej sprawie, to jednak, gdy nie jest niewykłuczone ich wykorzystanie, powinny one być zastosowane przez organ postępowania w następującej kolejności: po pierwsze, możliwe jest skorzystanie z umów międzynarodowych, a w szczególności Umowy polsko-belgijskiej; kolejno Konwencji londyńskiej z 1968 r. o informacji o prawie obcym oraz następnie Decyzji z 2009 r. o Europejskiej Sieci Sądowej. Należy bowiem uznać, że umowy międzynarodowe dwustronne i wielostronne mają pierwszeństwo zastosowania przed Decyzją z 2009 r. o Europejskiej Sieci Sądowej⁷⁷.

W ostatniej kolejności możliwe do zastosowania są szczególne sposoby ustalenia treści prawa obcego przewidziane w P.u.s.p., które należy rozważać osobno, chociaż również należą do formalnych sposobów. Dopiero

---

powyższe możliwości, dlatego wydaje się, że powszechnie określa się je mianem sposobów.

72 Rodziewicz, *Stwierdzenie*, 51.

73 Por. Ereciński [w:] *Międzynarodowe*, 278.

74 Pogląd o ich pomocniczym charakterze prezentuje Rodziewicz, *Stwierdzenie*, 114.

75 Ibidem, 53.

76 Podobnie Kunicki [w:] *Kodeks*, 359.

77 Ibidem, 360.

w razie zaistnienia trudności z pozyskaniem w inny sposób wiedzy o treści prawa obcego, niezbędnej dla rozstrzygnięcia, należy rozważyć potrzebę sięgnięcia po środki określone w P.u.s.p.⁷⁸. Opinia biegłego oraz wystąpienie do Ministra Sprawiedliwości, pomimo iż wymagają aktywności organu postępowania, który i tak w ostateczności ustala treść prawa obcego, nie mieszają się, na podstawie przytoczonego wcześniej postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 9 kwietnia 2015 r., we własnych wysiłkach, zmierzających do ustalenia treści prawa obcego. Wydaje się to uzasadnione faktem, że gatunkowy ciężar odnalezienia odpowiednich źródeł prawa obcego przeniesiony jest w większej mierze na podmiot trzeci – Ministra Sprawiedliwości lub eksperta.

7. Wnioski

W ostatnich latach zauważalne jest zainteresowanie omówioną tematyką, co potwierdza tezę, iż należy prognozować dalszą intensyfikację postępowań cywilnych z tzw. elementem obcym, wymagających od organów postępowania cywilnego ustalenia treści prawa obcego. Ze względu na wiele okoliczności powodujących powstanie trudności w osiągnięciu wiarygodnych informacji na temat prawa obcego, powinny zostać podjęte odpowiednie szkolenia. Również w doktrynie zauważalne są postulaty zmiany w kształceniu i szkoleniu profesjonalnych prawników przez dostosowanie programów nauczania uniwersyteckiego i programów praktyk, jak również różnych szkoleń skierowanych do profesjonalistów wykonywujących ten zawód od dłuższego czasu⁷⁹. Posiadanie wiedzy o wszystkich możliwych do wykorzystania sposobach umożliwiających ustalenie treści właściwego prawa obcego, mogłoby zmienić niechętne dziś nastawienie części sędziów do spraw wymagających analizowania obcych porządków prawnych, wynikające z obaw przed prowadzeniem skomplikowanych badań nad prawem obcym⁸⁰. Warto wskazać na zauważany w orzecznictwie problem unikania stosowania prawa obcego, np. w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 24 listopada 2016 r. w sprawie, w której uwzględniono kasację, uzasadniając to motywem, iż Sąd Okręgowy w Łodzi w ogóle nie odniósł się do zarzutów dotyczących błędnego zastosowania przez sąd rejonowy prawa polskiego, w sytuacji gdy, ze względu na normy europejskiego prawa kolizyjnego, zastosowanie powinny mieć przepisy prawa holenderskiego, a sądy obu instancji zupełnie nie dostrzegły, że w tej sprawie prawo holenderskie powinno określać relacje prawne zachodzące między stronami⁸¹. Podniesienie poziomu kształcenia o sposobach ustalenia

78 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11.08.2004 r., II CK 489/03, LEX nr 523625.

79 Wojewoda, „Proof”, 106.

80 Cichomska, „Metody”, 292.

81 Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24.11.2016 r., II CSK 142/16, LEX nr 2192650.

treści prawa obcego mogłoby więc prowadzić także do zwiększenia stosowania prawa obcego.

Co tyczy się wzajemnej hierarchii środków ustalenia treści prawa obcego uregulowanych *explicite* w P.u.s.p., to uzasadniony wydaje się wniosek, że w znacznej części przypadków nie będą one miały charakteru konkurencyjnego, ale wzajemnie się uzupełniający⁸². Zasadne wydaje się, aby uznać ustanowione odrębnie w normie art. 51a P.u.s.p. środki za równorzędne⁸³. Wniosek do Ministra Sprawiedliwości i opinia biegłego, co prawda mają zastosowanie w różnych sytuacjach⁸⁴, gdyż informacja Ministerstwa ma na celu ułatwienie organowi postępowania zapoznanie się z tekstami zwierającymi normy prawa państwa obcego, a opinia biegłego ma za cel uzyskanie wiadomości specjalnych, ale w praktyce zdają się wzajemnie nie kolidować i pełnić uzupełniającą funkcję⁸⁵. Jednocześnie oba środki stanowią formalny sposób dotarcia do potrzebnych informacji, a wobec tego dla szybkości postępowania uzasadnione jest w szczególności niezależnie od zwrócenia się do Ministra Sprawiedliwości lub równocześnie z nim, aby organ postępowania mógł w zawiłych sprawach zażądać opinii biegłego⁸⁶. Sposoby te mają zastosowanie przede wszystkim wówczas, jeżeli Polski nie łączy z państwem obcym umowa międzynarodowa i państwo to nie uczestniczy w Europejskiej Sieci Sądowej, a zatem gdy w danym wypadku nie istnieją instrumenty międzynarodowe stwierdzania treści prawa obcego⁸⁷.

Powyższe dywagacje odnoszą się tylko do prawa państw wysoko rozwiniętych, z podobnego kręgu kulturowego. W przypadku, krajów „egzotycznych” informacja o ich prawie nadal powinna być udzielana przede wszystkim przez wyspecjalizowane urzędy lub biegłych, gdyż w niektórych tych krajach przepisy publicznie dostępne w Internecie nie są wiarygodne. Ponadto, zauważając możliwe przyszłe problemy z falą migrantów, nakierować uwagę należy także na aspekty ustalenia prawa krajów, w których system prawny jest mało stabilny z uwagi na konflikty militarne i zmiany ustrojowe. Jeżeli państwo jest uznawane przez Polskę, zostały z nim nawiązane stosunki dyplomatyczne oraz nie występują przeszkody faktyczne, uniemożliwiające polskiej służbie konsularnej i dyplomatycznej zdobycie treści prawa obcego, faktycznie niedopuszczalne powinno być zastosowanie prawa polskiego ze względu na to, iż jurysdykcja zagraniczna jest „egzotyczna” i informacji

82 Por. Rodziewicz, *Stwierdzenie*, 86; odmiennie Kunicki, „Ustalenie”, 61.

83 Ereciński [w:] *Międzynarodowe*, 280.

84 Por. Kunicki, „Ustalenie”, 61.

85 Por. Ryłski, „Stwierdzenie”, 1327.

86 Cichomska, „Metody”, 295.

87 Kunicki [w:] *Kodeks*, 360.

o prawie obcym nie udało się zdobyć w rozsądnym terminie⁸⁸. Powstaje zatem pytanie, kiedy można twierdzić, że treści prawa obcego nie da się ustalić. Przede wszystkim, aby stwierdzić nieustalenie treści prawa obcego, należy wykorzystać wszelkie sposoby ustalania treści prawa⁸⁹.

Dostrzegalne problemy z ustaleniem treści prawa obcego są także, zdaniem zwolenników unifikacji prawa prywatnego w Europie, jednym z argumentów za urzeczywistnieniem popieranej przez nich idei⁹⁰. Jest to w istocie zbyt daleko idące spostrzeżenie, ponieważ, jak wykazano w postępowaniu cywilnym, istnieją sposoby ustalenia treści prawa obcego, pozwalające przy ich właściwym wykorzystaniu na skuteczne uzyskanie niezbędnych informacji. Specyfika Unii Europejskiej, składająca się ze specyficznych źródeł prawa i ściślej współpracy sądowej w transgranicznych sprawach cywilnych, również powinna raczej skłaniać do skutecznego ułatwienia dostępu do prawa obcego, a nie prób zharmonizowania prawa w procedurach krajowych. Sygnalizując tylko istnienie powyższego zagadnienia, należy zauważyć, że wymóg stosowania prawa obcego ze wszystkimi odnoszącymi się do niego konsekwencjami, odpowiada klasycznie zasadzie równości porządków prawnych, która powinna być przestrzegana.

Bibliografia

- Banul Paweł, „Opinia biegłego co do prawa obcego w polskim postępowaniu cywilnym”, *Polski Proces Cywilny*, nr 3 (2019): 346-362.
- Czubik Paweł, „O rzekomym czy rzeczywistym niebezpieczeństwie dla notariatu RP wynikającym z ujęcia w art. 10 ust. 2 ustawy prawo prywatne międzynarodowe z 2011 r. klauzuli generalnej przewidującej ‘rozsądny termin’ dla ustalenia treści prawa obcego”, *Nowy Przegląd Notarialny*, nr 3 (2012): 5-13.

---

88 Paweł Czubik, „O rzekomym czy rzeczywistym niebezpieczeństwie dla notariatu RP wynikającym z ujęcia w art. 10 ust. 2 ustawy prawo prywatne międzynarodowe z 2011 r. klauzuli generalnej przewidującej ‘rozsądny termin’ dla ustalenia treści prawa obcego”, *Nowy Przegląd Notarialny*, nr 3 (2012): 13.

89 Por. Kunicki [w:] *Kodeks*, 369.

90 Szerzej na powyższy temat zob. Jerzy Pisuliński, „Kilka pytań o Europejski Kodeks Cywilny”, *Transformacje Prawa Prywatnego*, nr 2 (2006): 99-107; Rafał Mańko, “The Unification of Private Law in Europe from the Perspective of the Polish Legal Culture”, *Yearbook of Polish European Studie*, nr 11 (2007–2008): 109-137; idem, „Europejski Kodeks Cywilny – stan prac nad projektem i perspektywy dalszego rozwoju”, *Studia Iuridica*, t. XLIII (2004): 149-151.

- Cichomska Monika, „Metody ustalania treści prawa obcego a Europejska Sieć Sądownicza”, *Polski Proces Cywilny*, nr 2 (2012): 292-311.
- Ciszewski Jerzy, „Europejska Konwencja o informacji o prawie obcym”, *Monitor Prawniczy*, nr 5 (1993): 135-136.
- Czepelak Marcin, *Międzynarodowe prawo zobowiązań Unii Europejskiej*. Warszawa: LexisNexis, 2012.
- Dolecki Henryk, *Postępowanie cywilne: zarys wykładu*. Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 2015.
- Ereciński Tadeusz, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. Tadeusz Ereciński, t. VI, 519-528. Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 2017.
- Ereciński Tadeusz, [w:] *Międzynarodowe postępowanie cywilne*, red. Tadeusz Ereciński, Jerzy Ciszewski, 265-299. Warszawa: PWN, 2000.
- Ereciński Tadeusz, „Stosowanie prawa obcego przez sądy polskie”, *Nowe Prawo*, nr 6 (1980): 40-52.
- Ereciński Tadeusz „Ogólne zagadnienia stosowania prawa obcego przez sądy”, *Problemy Prawne Handlu Zagranicznego*, t. 18 (1995): 75-87.
- Ereciński Tadeusz, *Prawo obce w sądowym postępowaniu cywilnym*. Warszawa: PWN, 1981.
- Gołaczyński Jacek, *Prawo prywatne międzynarodowe*. Warszawa: C. H. Beck, 2011.
- Hausmann Rainer, „Pleading and Proof of Foreign Law – a Comparative Analysis”, *The European Legal Forum*, nr 1 (2008): I.1- I.13.
- Kaczorowska Maria, „Kontrowersje wokół unifikacji prawa prywatnego w Europie w świetle Europejskiego Kodeksu Cywilnego”, *Transformacje Prawa Prywatnego*, nr 2 (2007): 31-50.
- Kostwiński Marcin, „Prawo obce w postępowaniu egzekucyjnym – zagadnienia wybrane”, *Przegląd Prawa Egzekucyjnego*, nr 7 (2016): 31-57.
- Kunicki Ireneusz, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, red. Andrzej Marciniak, t. IV, 217- 408. Warszawa: C. H. BECK, 2017.
- Kunicki Ireneusz, „Ustalenie treści prawa obcego przez sądowe organy egzekucyjne” [w:] *Egzekucja sądowa w świetle przepisów z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego*, red. Marciniak Andrzej, 35-66. Soport: CURRENDA, 2016.
- Ludwiczak Witalis, *Międzynarodowe prawo prywatne*. Warszawa: PWN, 1971.
- Mańko Rafał, „Europejski Kodeks Cywilny – stan prac nad projektem i perspektywy dalszego rozwoju”, *Studia Iuridica*, t. XLIII (2004): 135-154.
- Mańko Rafał, „The Unification of Private Law in Europe from the Perspective of the Polish Legal Culture”, *Yearbook of Polish European Studies*, nr 11 (2007–2008): 109-137.
- Margoński Marcin, „Metodyka ustalania treści obcego prawa spadkowego”, *Przegląd Sądowy*, nr 6 (2009): 66-77.

- Merryman John Henry, *The Civil Law Tradition*. Stanford: Stanford University Press, 1969.
- Michałowska Kinga, „Argumenty z prawa obcego w uzasadnieniu uchwał i orzeczeń Sądu Najwyższego” [w:] *Współczesne problemy prawa zobowiązań*; red. Joanna Haberko, Adam Olejniczak, Agnieszka Pyrzyńska, Dorota Sokołowska, 457- 497. Warszawa: Wolters Kluwer Polska, 2015.
- Pazdan Maksymilian, *Prawo prywatne międzynarodowe*. Warszawa: Lexis Nexis, 2010.
- Piasecki Kazimierz [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Przepisy z zakresu międzynarodowego postępowania cywilnego. Sąd polubowny (arbitrażowy). Regulacje prawne Unii Europejskiej w sprawach transgranicznych. Komentarz*, red. Kazimierz Piasecki, t. IV, 561-562. Warszawa: C. H. Beck, 2013.
- Pisuliński Jerzy, „Kilka pytań o Europejski Kodeks Cywilny”, *Transformacje Prawa Prywatnego*, nr 2 (2006): 99-107.
- Przybyłowski Kazimierz, *Polskie Prawo prywatne międzynarodowe. Część ogólna*. Lwów: Pierwsza Związkowa Drukarnia, 1835.
- Rabel Ernst, „Problem kwalifikacji”, przeł. Henryk Trammer, *Studia et Documenta*, nr 36 (1961).
- Rodziewicz Piotr, *Stwierdzenie treści oraz zastosowanie prawa obcego w sądowym postępowaniu cywilnym*. Warszawa: C.H. Beck, 2015.
- Rylski Piotr, „Stwierdzenie treści prawa obcego i obcej praktyki sądowej w polskim postępowaniu cywilnym” [w:] *Aurea praxis aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, red. Jacek Gudowski, Karol Weitz, t. I, 1305-1344. Warszawa: LexisNexis, 2011.
- Siedlecki Władysław, [w:] *Postępowanie cywilne Zarys wykładu*, red. Siedlecki Władysław, Świeboda Zdzisław. Warszawa: LexisNexis, 2004.
- Siedlecki Władysław, *Zasady wyrokowania w procesie cywilnym*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1957.
- Skierkowska Wiesława, *Międzynarodowe postępowanie cywilne w sprawach alimentacyjnych*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1972.
- Sośniak Mieczysław, *Prawo prywatne międzynarodowe*. Katowice: Uniwersytet Śląski, 1991.
- Sznajder-Peroń Katarzyna, [w:] *Prawo prywatne międzynarodowe. System Prawa Prywatnego*, red. Pazdan Maksymilian, t. 20A, 508-545. Warszawa: C. H. Beck, 2014.
- Trammer Henryk, *Zarys problematyki międzynarodowego procesu cywilnego państw kapitalistycznych*. Warszawa: PWN, 1956.
- Walaszek Bronisław, Sośniak Mieczysław, *Międzynarodowe prawo prywatne*. Warszawa PWN, 1968.
- Waligórski Marian, *Podstawy kasacyjne procesu cywilnego w świetle różnicy pomiędzy faktem i prawem*. Lwów: Pierwsza Związkowa Drukarnia, 1936.

- Waškowski Eugeniusz, *Podręcznik procesu cywilnego*. Wilno: Drukarnia Zorza, 1932.
- Wierzbowski Eustachy, *Międzynarodowy obrót prawny w sprawach cywilnych*. Warszawa: Wydawnictwo Prawnicze, 1971.
- Wojewoda Michał, „Proof of and information about foreign law” [w:] *Rapports polonais: XIXe Congrès international de droit comparé = XIXth International Congress of Comparative Law: Vienne, 20-26 VII 2014*, red. Biruta Lewaszkiewicz-Petrykowska, 87-106. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, 2014.